

**ОИЛА ВА УНИНГ АЪЗОЛАРИНИНГ ҲУҚУҚ ВА ҚОНУНИЙ
МАНФААТЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.**

Хўжаматова Ҳаётхон Мансуровна

Қўқон давлат университети

Аннотация. Мақолада оила ва унинг аъзоларининг ҳуқуқ ҳамда қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш тизимини такомиллаштириш масалалари ёритилган. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, Оила кодекси ва бошқа норматив ҳужжатлар таҳлил қилиниб, амалдаги тизимдаги муаммолар ва ечимлар кўрсатилган.

Калит сўзлар: оила, ҳуқуқ, манфаат, ҳимоя, давлат сиёсати, тенглик, адолат.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы совершенствования системы защиты прав и законных интересов семьи и её членов. Проанализированы Конституция Республики Узбекистан, Семейный кодекс и другие нормативно-правовые акты, а также предложены направления дальнейшего развития системы защиты семьи.

Ключевые слова: семья, права, интересы, защита, государственная политика, равенство, справедливость.

Annotation. The article examines the improvement of the system for protecting the rights and legitimate interests of the family and its members. The Constitution of the Republic of Uzbekistan, the Family Code, and other legal acts are analyzed, and recommendations for further strengthening the system are presented.

Keywords: family, rights, protection, justice, equality, legal system, state policy.

Оила – жамиятнинг асосий бўғини бўлиб, унинг барқарорлиги ва маънавий юксалишини таъминлайдиган муҳим институт ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 63-моддасида: “Оила жамиятнинг асосий бўғинидир ва давлат ҳамда жамият ҳимоясида бўлади”, — деб белгиланган. Оила нафақат иқтисодий ва ижтимоий жиҳатдан, балки маънавий ва маданий жиҳатдан ҳам барқарорлик омилидир. Шу боис, оилавий муносабатларни ҳуқуқий асосда мустаҳкамлаш ҳар бир демократик давлат учун муҳим вазифа ҳисобланади.

Ўзбекистонда оилавий муносабатларни ҳуқуқий тартибга солишнинг асосий манбаи **Оила кодекси** ҳисобланади. Кодекс оилавий муносабатларнинг барча соҳаларини – никоҳ, фарзандлик, фарзандни тарбиялаш, моддий таъминот, мерос ва бошқаларни камраб олади.

Ўзбекистон Республикасида сўнгги йилларда оила муносабатларини тартибга солувчи ҳуқуқий база изчил такомиллаштирилмоқда. Оила кодекси ва унга тегишли қонун ҳужжатлари замонавий талабларга мос ҳолда янгиланмоқда. Давлат органлари,

хусусан Адлия вазирлиги ва Болалар ишлари агентлиги оила институтларини қўллаб-қувватлаш бўйича муҳим ислохотларни амалга оширмоқда. Президент фармон ва қарорларида оилавий муносабатларни ҳимоя қилиш масалалари алоҳида ўрин тутди. Ўзбекистонда ҳар бир фуқаронинг, айниқса аёллар ва болаларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш устувор йўналишга айланган. Бу соҳада халқаро меъёрлар ва миллий қонунлар ўзаро уйғунлаштирилмоқда. Оилавий низоларни бартараф этишда суд ва нотариат тизимининг ролини кучайтириш муҳим аҳамият касб этмоқда. Оилани ҳимоя қилишда фуқароларнинг ҳуқуқий маданиятини ошириш ҳам катта аҳамиятга эга. Бу борада давлат ва нодавлат ташкилотлари ҳамкорлиги мустаҳкамланмоқда. Ахборот-коммуникация технологиялари орқали ҳуқуқий маслаҳат хизматларини кўрсатиш тизими кенгаймоқда.

Оила аъзоларининг ҳуқуқларини таъминлаш учун махсус муассасалар фаолият юритмоқда. Жумладан, Болалар ҳуқуқлари бўйича вакил институти, хотин-қизлар қўмитаси ва маҳалла тизими фаол иштирок этмоқда. Улар аҳоли билан яқин ҳамкорликда ишлаб, муаммоларни жойида ҳал этишга ҳаракат қилмоқда. Бу эса профилактик чораларни кучайтириш ва низоларни олдини олишга хизмат қилади. Оилавий муносабатларда тенглик ва ўзаро ҳурмат тамойилларини мустаҳкамлаш ҳам муҳим вазифадир. Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида оила жамиятнинг асосий бўғини сифатида эътироф этилган. Конституцияда оила, оналик ва болалик давлат ҳимоясида экани аниқ белгилаб қўйилган. Шу асосда қонунчиликдаги ислохотлар оила аъзоларининг ҳуқуқий кафолатларини таъминлашга йўналтирилган. Янги таҳрирдаги Оила кодексида оила муносабатларининг замонавий қирралари инобатга олинган. Никоҳ тузиш, уни бекор қилиш, фарзандлар ҳуқуқи, моддий таъминот ва мерос масалалари аниқ белгиланган.

Оилавий низоларни ҳал этишда медиация институтининг ривожланиши ҳам муҳим қадам бўлди.

Бу орқали судларга тушадиган иш ҳажми камайди ва оилавий муносабатларда муросага келиш имкониятлари кенгайди. Аҳолининг ҳуқуқий онгини ошириш мақсадида турли ўқув дастурлари ва семинарлар ташкил этилмоқда. Юристлар ва психологлар ҳамкорлигида оилавий масалаларни ечимга қаратилган хизматлар йўлга қўйилган. Болалар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тизимида халқаро стандартлар жорий этилмоқда. Ўзбекистон Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Болалар ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенцияси талабларига амал қилмоқда. Шунингдек, аёлларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисидаги қонун амалда муҳим рол ўйнамоқда. Бу қонун орқали зўравонлик ҳолатларига қарши курашиш, жабрланувчиларни ижтимоий ва ҳуқуқий ёрдам билан таъминлаш чоралари кучайтирилган.

Оила аъзоларининг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш тизимини такомиллаштиришда маҳалла институтининг роли катта. Маҳалла ўз фаолиятида профилактик ишлар, тушунтириш ва оилавий масалаларда муросага келишни рағбатлантиради. Шу билан бирга, давлат органлари билан ўзаро ҳамкорликда иш юритиш тизими яратилмоқда. Маҳалла фуқаролар йиғинларида махсус маслаҳатчи ва психологлар фаолияти йўлга қўйилган.

Оила институтини қўллаб-қувватлашда иқтисодий ва ижтимоий механизмлар ҳам муҳим аҳамиятга эга. Ижтимоий нафақалар, болаларга бериладиган моддий ёрдамлар ва уй-жой дастурлари орқали оилаларнинг барқарорлиги таъминланмоқда. Бундай қўллаб-қувватлаш тадбирлари оиладаги муҳитни яхшилайти, ижтимоий мувозанатни сақлайди.

Оилавий ҳуқуқлар ва манфаатларни ҳимоя қилиш соҳасида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг малакаси оширилмоқда. Судьялар, прокурорлар ва терговчилар учун махсус ўқув курслари ташкил этилган. Бу орқали улар оила ҳуқуқига оид масалаларни чуқурроқ англаб, адолатли қарор қабул қилиш имкониятига эга бўладилар. Оилавий муносабатларда инсон ҳуқуқларини таъминлаш фақат қонун билан чекланиб қолмаслиги керак. Бунинг учун маънавий қадриятлар ва миллий анъаналарни мустаҳкамлаш ҳам муҳим. Ўзбек халқининг асрлар давомида шаклланган оилавий анъаналари ҳозирги кунда ҳам ўз аҳамиятини йўқотмаган. Улар оилада ўзаро ҳурмат, меҳр, ҳамжихатлик ва масъулиятни шакллантиради¹.

Оилавий муносабатлардаги ҳуқуқий маданиятни ошириш орқали жамиятда соғлом муҳит вужудга келади. Бунинг учун таълим тизимида оилавий ҳуқуқ асосларига оид фанлар киритилиши мақсадга мувофиқ. Ёшларга никоҳнинг маънавий ва ҳуқуқий аҳамияти тушунтирилиши зарур. Бу эса келгуси авлодда оилавий масъулиятни ҳис этишни кучайтиради. Янги Ўзбекистонда амалга оширилаётган демократик ислохотлар оила институтини янада мустаҳкамлашга қаратилган. Оилавий муносабатларни тартибга солишда шаффофлик, адолат ва инсонпарварлик тамойиллари устувор ҳисобланади. Қонунчиликни такомиллаштириш орқали ҳар бир фуқарога ўз ҳуқуқ ва бурчларини эркин амалга ошириш имконияти яратилмоқда. Шунингдек, оилавий муносабатларда ахборот технологияларидан фойдаланиш имкониятлари ҳам кенгаймоқда. Электрон никоҳ қайди, онлайн маслаҳат хизматлари ва маълумот базалари орқали жараёнлар соддалаштирилмоқда. Бу эса инсон ҳуқуқларини таъминлашнинг замонавий шакллари билан бири ҳисобланади.

Хулоса қилиб айтганда, Ўзбекистонда оила ва унинг аъзоларининг ҳуқуқ ҳамда қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш масаласи давлат сиёсати даражасига кўтарилган. Амалий ислохотлар, ҳуқуқий қафолатлар ва жамоатчилик назорати тизимининг кучайиши натижасида бу соҳада сезиларли натижаларга эришилмоқда. Бундан буён ҳам оила институтини мустаҳкамлаш, ҳуқуқий маданиятни юксалтириш ва инсон қадрини улуғлаш сиёсати мамлакатимиз барқарор тараққиётининг муҳим устуни бўлиб қолади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Тошкент, 2023.
2. Ўзбекистон Республикасининг Оила кодекси. – Тошкент, 2024.

¹ Тошпўлатов А. *Оила ва ҳуқуқий муносабатлар*. – Тошкент: ТДЮУ нашриёти, 2020.

3. “Хотин-қизларни дискриминациядан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Қонун. – Тошкент, 2019.
4. “Бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида”ги Қонун. – Тошкент, 2008.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Оила институтини мустаҳкамлаш стратегияси тўғрисида”ги Фармони, 2023 йил.
6. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Аёллар ва болалар масалалари агентлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги қарори, 2022 йил.
7. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон стратегияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2021.
8. Тошпўлатов А. Оила ва ҳуқуқий муносабатлар. – Тошкент: ТДЮУ нашриёти, 2020.
9. Абдуллаева Н. Оилавий муносабатларни ҳуқуқий тартибга солишда давлатнинг роли. – “Юридик фанлар” журнали, №4, 2022.
10. Халқаро Оила ҳуқуқи нормалари тўплами. – Тошкент: Adolat, 2020.